

PREDMETI ŽIDOVSKOG VERSKOG KARAKTERA U POVIJESNOM MUZEJU HRVATSKE U ZAGREBU

Umjetnička obrada metala ima kod Židova staru tradiciju, koja seže u doba Antike. Osobita se pomnija posvećivala izradi predmeta u zlatu i srebru. Židovski majstori zlatari spominju se kroz čitav Srednji vek, osobito u Španiji, zatim na Siciliji, u Italiji i Njemačkoj. Od vremena Renesanse prešao je taj zanat zajedno sa Židovima u zemlje Istočne Evrope: Poljsku, Češku i Ugarsku, gdje je stekao naročiti ugled i poštovanje. Umjetnički radovi i predmeti šire potrošnje prodavali su se čak do Livorna, Aleksandrije i u Rusiji.¹⁾ Jedan dio predmeta, koji su služili kod židovskog bogoslužja, izrađivali su, naročito u istočnim zemljama, židovski zlatari. Landsberger²⁾ pretpostavlja da se na mnogim zlatarskim radovima Židova nalaze žigovi kršćanskih zlatara, jer Židovi u nekim krajevima nisu smjeli imati svoj vlastiti majstorski znak. No ipak su najveći dio predmeta za židovsko bogoslužje izradili kršćanski zlatari.³⁾

Jednostavniji radovi kovača bakra i ljevača mjedi nastali su u većem broju u Istočnoj Evropi i češće su rad židovskih obrtnika. Tako je primjerice na prijelazu iz XVII u XVIII stoljeće poznat ljevač mjedi Boruch, koji je izradio svjećenjak za sinagogu u Pohrebyszczama⁴⁾, raskošan predmet, bogato ornamentiran, ukrašen likovima lavova, ptica i jelenom u skoku. U tim se radovima, većinom svjetiljkama za sinagogu i kuću, opaža sklonost zadržavanja starih stilskih oblika i motiva, sve do u doba baroka.

Djelatnost i tradicije obrade metala zadržali su se dugo vremena. U Pragu, koji je bio naročito značajan centar židovskog zlatarstva, održao se njihov ceh do duboko u XIX stoljeće.⁵⁾

1) Rohrer, Joseph. Versuch über die jüdischen Bewohner der österreichischen Monarchie, Wien, 1804. navedeno po: Landsberger, Franz. Einführung in die jüdische Kunst, Berlin, 1935, str. 42.

2) Landsberger, o. c. str. 43.

3) Cohn-Wiener, Ernst. Die jüdische Kunst, Berlin, 1929, str. 229.

4) Landsberger, o. c. str. 43 i 53 sl. 21 na T. 9.

5) Landsberger, o. c. str. 41.

U Povijesnom muzeju Hrvatske Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu čuvaju se neki predmeti židovskog kulta, koje su vjerojatno donijele pojedine židovske obitelji prigodom doseljavanja u naše krajeve, ili su već naseljeni Židovi naručili te predmete kod poznatijih majstora u drugim zemljama.

PAR ZIDNIH SVJETILJKI, mjed. XVIII stoljeće (inv. br. 1894).

Svjetiljke sastoje se od po dva dijela:

Zidni dio za vješanje raden je na proboj, plošno sa skošenim rubovima. Gornji je dio dvokrak, dvaput spojen, sa rupom za čavao u obliku romba. Na vrhu završava sa dvije stilizirane ptičje glave. Donji je dio okrugao, kružno profiliran. U sredini je zakivanjem učvršćena poluga s kvadratnom rupom za uticanje konzolnog dijela. Poledina je vrlo grubo obrađena.

Konzolni dio, koji se kukom kvadratnog presjeka utiče u polugu zidnog dijela svjetiljke, izraden je jednako: na proboj, plošno, sa skošenim rubovima. U obliku je životinje, jelena ili srne, na obje strane. Životinja je u profilu, prikazana u skoku, glave okrenute natrag. Uši i rep su uspravljeni. Urezom je označeno oko i usta, iz kojih visi trolisna grančica, spojena s ledima životinje. Na vratu je koso udubljenje, koje označuje grivu ili okret vrata. Prednje se noge nastavljaju u kuku za vješanje, koja je na gornjem dijelu još jednom spojena s vratom, a stražnje nose tanjurić svjetiljke. Ispod tijela životinje nalazi se razgranata vitica, koja započinje ispod prednjih nogu, dodiruje stražnja bedra i završava u podnožju tanjurića. Odvojci vitice spojeni su s trbuhom životinje. Tanjurić svjetiljke, kružno profiliran i malo udubljen, nosi samo kandilo u obliku čaške, koje je provučeno kroz okrugle rupe tanjurića i konzole i zanitano je.

Veličina: zidni dio: visina 200 mm, širina gore 85 mm, promjer dolje 81 mm, najveća debljina 10 mm, poluga istaknuta 42 mm; konzolni dio: najveći raspon 267 mm, najveća visina 187 mm, promjer tanjurića 93 mm, najveća debljina 10 mm.

Na jednoj svjetiljci manjka tanjurić sa čaškom.

Kupljeno god. 1912 od Edmunda S. Potocsnika, trgovca umjetninama i starinama u Sarajevu za 25 kruna.

Po obradi i motivima ima mnogo sličnih primjeraka svjetiljki, no dosad nisam nigdje u literaturi naišla na konzolno rješenje. Ove svjetiljke liče na minore, svjetiljke za svečanost hanuka. U hramu se upotrebljavaju velike, na stalku, sa osam krakova. Za privatnu upotrebu je drugi, češći oblik, koji se bitno razlikuje od prvog. Postavlja se na prozor, pa ima pozadinu, pred kojom su nanizana kandila. To su jednostavne lađice ili, kod bogatijih primjeraka, mali vrčevi ili lavlje glavice iz čijih usta viri stijenj. Kao pomoćno svijetlo, kojim se pale ostala (šames), dodaje se sa strane još jedna čaška, a zbog simetrije i druga.⁶⁾ U siromašnijim krajevima Istočne Evrope su menora služi i kao svjetiljka za šabat.⁷⁾ Mjedene rezane minore su poljskoga porijekla.⁸⁾ Sasvim jednostavne, iz mjedi, kositra ili lima, potječu iz Istočne Evrope, a izrada na proboj ukazuje na orijentalni utjecaj.⁹⁾

Kućna menora iz Poljske¹⁰⁾ uređena je kao stalak na četiri nožice. Izrađena je iz mjedi, na proboj, plošno, sa skošenim rubo-

⁶⁾ Landsberger, o. c. str. 20.

⁷⁾ Landsberger, o. c. str. 20.

⁸⁾ Volavkova, Hana. Židovske muzeum v Praze, Praha, 1948, str. 19.

⁹⁾ Landsberger, o. c. str. 21.

¹⁰⁾ Landsberger, o. c. str. 23 na T. 9.

vima. Pozadina je pačetrovina sa zaobljenim gornjim dijelom, na čijem su vrhu dvije stilizirane ptičje glave. U pačetrovini je u sredini stilizirani sedmerokraki svjećnjak, a sa svake njegove strane po jedan lav, okrenut tijelom prema sredini, a glavom unazad. Nad njime je ptica. Uz donji rub pozadine poredano je osam kandila u obliku čaške. Okomito na krajeve postavljene su postrani dijelovi, sastavljeni od stiliziranih vitica, koji u gornjem dijelu vrlo slično zidnom dijelu naših svjetiljki. Konzolne nose po jedan tanjurić sa čaškom, oboje sasvim jednakog oblika kao kod naših svjetiljki.

Slična je ovoj menora iz XVIII stoljeća¹¹⁾, iz mjedi, na proboj, rađena plošno, sa skošenim rubovima. Stražnja je stijena izrađena vrlo prozračno. Gornji je rub sasvim izlomljen u viticama, s palmetom na vrhu. U sredini je stablo života, sa svake strane po jedan jelen, glave okrenute natrag, jednom prednjom nogom spojen s drvetom. Iz usta mu visi trolisna grančica, koja je, kao i rogovi, spojena s viticama. Postrani su dijelovi u obliku uspravljenog lava, koji se prednjim šapama drži motke. Glava je okrenuta natrag, ralje rastvorene. Griva je označena urezima, a rep se ovija oko tijela. Donji se dio stranice nastavlja u nožice stalka. U visini nogu životinja nalazi se uzduž stijene osam kandila u obliku ladice, a nešto niže je mala polica sa ovalnim otvorima. Poriijeklo menore, nažalost, nije navedeno.

Po materijalu i tehnici slična je i svjetiljka za sinagogu iz početka XVIII stoljeća.¹²⁾ Stalak je visok, tokaren, sa izrazitim profiliranjem, većim čvorom i širokim podnoškom. Razgranate vitice s lavom u sredini, glave okrenute natrag i gravirane grive, nose tri kandila u obliku čaške i s tanjurićima, sasvim slična kao kod naših svjetiljki.

Kako vidimo iz uporedbe s gornjim primjerima, kod naših se svjetiljki pojavljuju slijedeći zajednički karakteristični elementi:

- 1) materijal
- 2) tehnika obrade
- 3) vitice
- 4) stilizirani jelen
- 5) vrh u obliku stilizirane ptičje glave
- 6) kandilo u obliku čaške, s tanjurićem.

Jelen je, uz lava i orla, jedan od simbola Židovstva.¹³⁾ Predstavlja djelotvornog, bogobojaznog Židova.¹⁴⁾ Lik je jelena čest upravo na svjetiljkama¹⁵⁾, ili uz prikaz svjećnjaka na drugim predmetima.¹⁶⁾

11) Katalog: Ausstellung der patriotischen Kriegsmetallsammlung. Verzeichnis historisch und künstlerisch hervorragender Spenden, Wien, 1915/16, br. 2499. na str. 43, sl. na T. XXI.

12) Katalog, o. c. br. 2491 na str. 43, sl. na T. XXI.

13) Uporedi Volavkova, o. c. sl. 33. i str. 25.

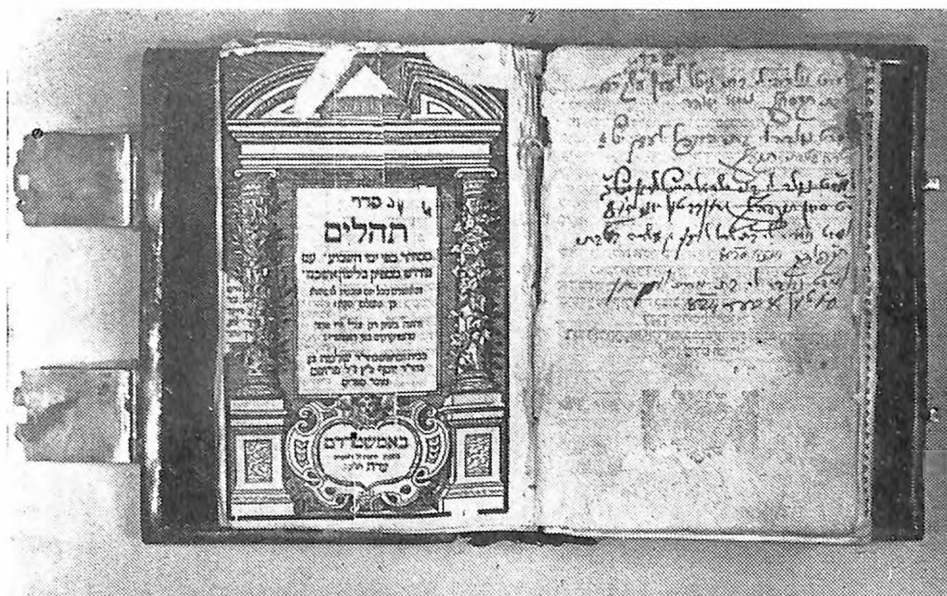
14) Wischnitzer-Bernstein, Rahel. Symbole und Gestalten der jüdischen Kunst. Berlin-Schöneberg, 1935, str. 74.

15) Landsberger, o. c. sl. 21 na T. 9.

16) Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 34 na str. 56 i sl. 41 na str. 73.

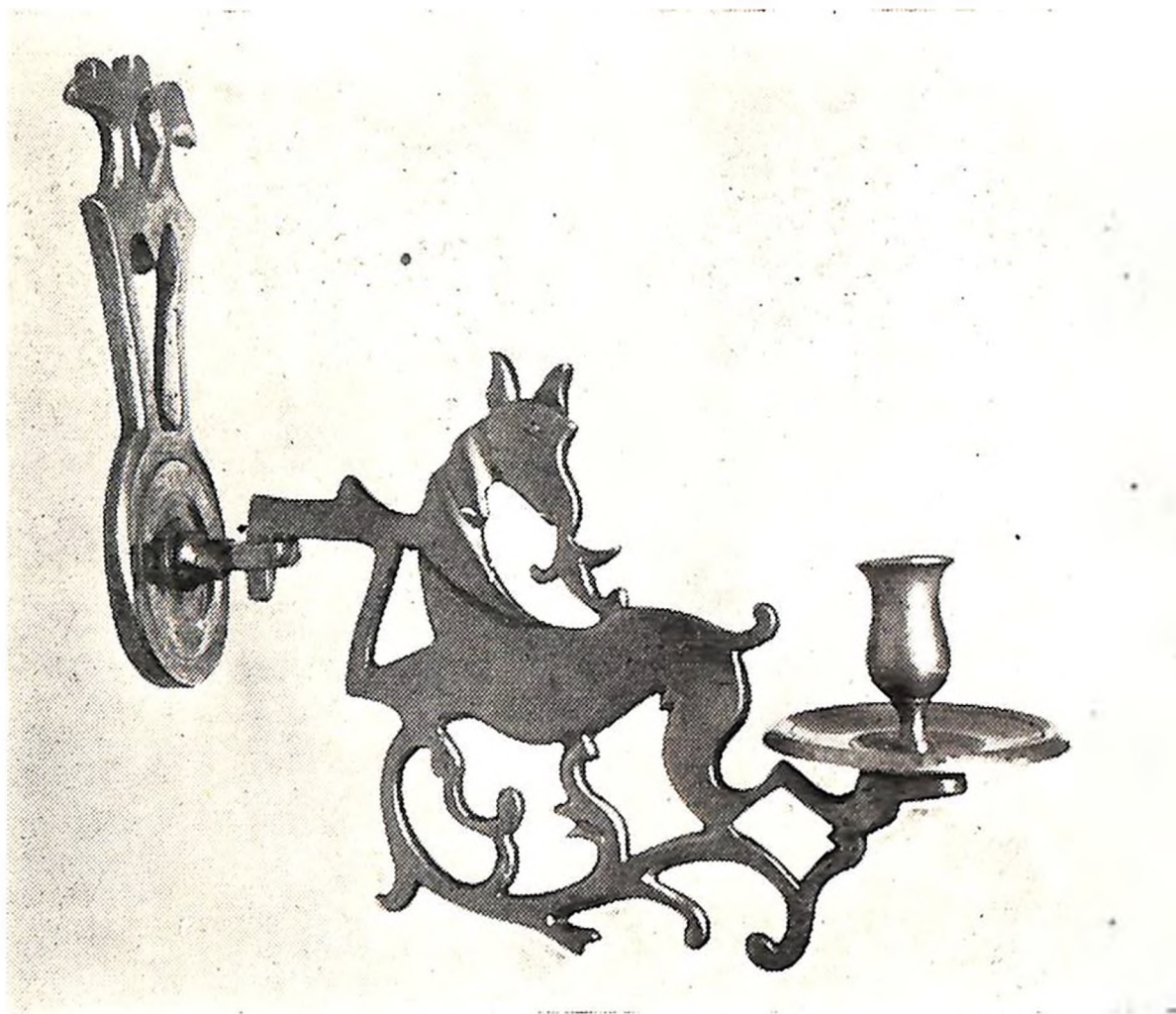

Garnitura za obrezivanje

Drvorez iz molitvenika

Zidna svjetiljka iz mjedi (XVIII stoljeće)

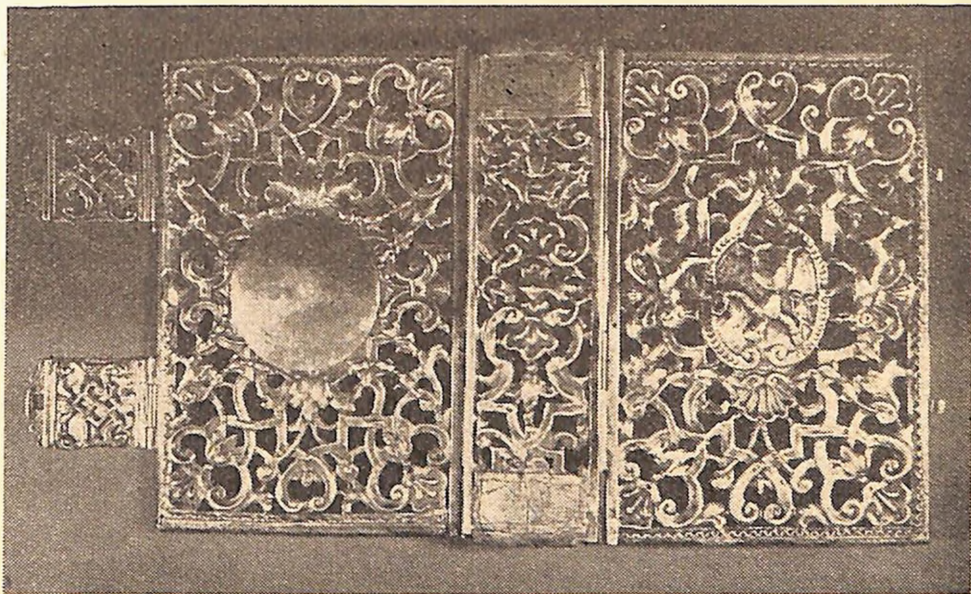
Molitvenik u srebrnim koricama (XVIII stoljeće)

Upoređujući naše primjerke sa ostalima, možemo zaključiti da se radi o samostalnim pomoćnim svjetiljkama — šames, poljskoga tipa, koje su nepoznatim putem došle u Sarajevo, gdje su kupljene za muzej.

MOLITVENIK U SREBRNIM KORICAMA (br. 16/48)

Korice su izradene iz srebra na proboj i bogato ornamentirane. Listovi korica imaju glatki uski rub i mali talasasti nazub. Ukrasi na prednjoj i stražnjoj strani istovjetni su u svojim gornjim i donjim dijelovima: plastične vitice i lišće, bogato isprepleteni. Na prednjoj se strani u sredini nalazi duguljasta, na dnu šiljata kartuša, s dvije volute na vrhu. Njen je rub ukrašen utisnutim polumjesecima, a povrh nje je školjka. U kartuši je visok reljef: lik golobradog muškarca u dugačkoj zvonolikoj haljini širokog ruba, dugačkih uskih rukava s orukvicama. Na glavi mu je mala kapa, a oko vrata ogrlica. U lako uzdignutoj desnici drži vagu sa zdjelicama ovješanim o lančiće, a u malo spuštenoj ljevici lovorov vijenac. S obje strane kartušu podržava prednjim šapama po jedan lav, uspravljen na stražnje noge. Lijevi je jače reljefan, dok je desni gusto graviran crticama, koje označavaju krzno. Na stražnjem se listu korica u sredini nalazi okrugla, lako zasvedena glatka pločica, promjera 53 mm. Listovi korica podstavljeni su baršunom, nekoć smeđe boje, sada vrlo izbljedelim i istrošenim. S unutrašnje su strane drvene pločice s ostacima prevlake baršuna. Na poledini stražnjeg lista korica ispisano je tintom na drvenoj pločici: „Darovao Doctor Adolfo Holzer iz Samobora, rodom iz Congrada u Ugarskoj. I. K. S. (tj. zabilježio Ivan Kukuljević Sakcinski)“.

Srebrne korice molitvenika

Hrnat je ukrašen na sličan način kao listovi viticama i lišćem, no ne na čitavoj površini. Pri vrhu i pri dnu umetnuta je maknadno po jedna pločica iz posrebrene mjedi, na kojoj je srebro gotovo sasvim izlizano. Nepravilan i nevješt ornament izrađen je punciranjem i graviranjem. Uopće čitav hrbat pokazuje tragove nevještog popravka. Pojedine vitice smještene su kod popravka na krivo

mjesto, deformirane su i ispucale. S naopake se strane opaža da originalni dijelovi djelimično sežu ispod naknadno postavljenih mjedenih pločica. Hrbat ima na oba kraja pod pravim kutom postavljene kratke nastavke preko listova knjige. To su pune pločice nazubljenih rubova, plastično ornamentirane. Listovi korica spojeni su sa hrptom šarnirom u po sedam članaka: četiri na hrptu i tri na listovima.

Knjiga se zatvara sa dvije pravokutne kopče, ukrašene viticama na proboj, ispod kojih su glatke pune pločice. Kopče su vezane na stražnji list šarnirom u po tri članka: dva na listu, jedan na kopči. Uz rupicu kopče nalazi se sa svake strane po jedna punca: ovalnog oblika sa četiri trokuta u gornjem i dva u donjem dijelu i druga sa slovima IKT.

Veličina: listovi 177/115 mm, hrbat 180/47 mm, kopče 47/34 mm.

Na drugim radovima umjetnika zlatara nalazimo sličnu bogatu ornamentiku: graviranu na sabirnoj škrabici češke izrade, datiranoj 1750 god. u Židovskom muzeju u Pragu¹⁷⁾, u plitkom reljefu na baroknom kiduš-peharu iz sinagoge u Mannheimu¹⁸⁾, radenu na proboj na menori iz kraja XVIII stoljeća u Židovskom muzeju u Pragu¹⁹⁾, a naročito izrazito na raskošnom srebrnom štitu tore iz Dolnih Kounica, datiranom 1753 god. u istom muzeju²⁰⁾. Na ovom se posljednjem primjeru pojavljuju i drugi zajednički motivi: talasasti rub, školjke, kartuše i dva lava.

Dva lava vrlo su čest motiv na različitim predmetima židovske umjetnosti još od najstarijih vremena. Kao čuvani tore pojavljuju se na mozaiku poda sinagoge iz VI stoljeća u Beth Alfi²¹⁾, zatim na jednoj staklenoj posudi u Rimu²²⁾ i kasnije na vezenoj zavjesi iz 1764 god. u Židovskom muzeju u Berlinu²³⁾. Kao čuvare svjećnjaka nalazimo ih na drugoj staklenoj posudi u Rimu²⁴⁾, a osobito su česti na ilustracijama sredovječnih Biblija, na pr. u Bibliji iz XIV stoljeća u Židovskoj općini u Krakovu.²⁵⁾ Pojavljuju se i kasnije, kao na već spomenutoj menori iz Poljske. Motiv lavova uz štit susrećemo u kasnije vrijeme: na baroknoj srebrnoj kopči pojasa²⁶⁾ i na gore spomenutom srebrnom štitu tore iz 1753 god.

Naš primjerak uveza knjige možemo lokalizirati i datirati prema puncama na kopčama. Ovalna punca sa trokutima ogledni je znak Hotzenpotza u Gornjoj Šleskoj iz 1769 god.²⁷⁾ i Kremsiera u Moravskoj iz 1689 i 1769 god.²⁸⁾ Stil ukrasa i upoređenje sa drugim predmetima upućuje nas na XVIII stoljeće. Darovatelj Dr Adoif Holzer ili njegovi preci nabavili su valjda ovu knjigu, dok su još živjeli u Csongradu u Ugarskoj, a zatim ju je Holzer donio u Samobor. O njegovom boravku u Samoboru nisam mogla naći podataka.

17) Volavkova, o. c. sl. 17. i str. 24.

18) Landsberger, o. c. sl. 16. na T. 7.

19) Volavkova, o. c. sl. 19 i 46 str. 19 i 25.

20) Volavkova, o. c. sl. 31 i str. 25.

21) Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 9. na str. 13.

22) Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 12 na str. 17.

23) Schwarz, Karl. Die Juden in der Kunst, Wien-Jerusalem, 1936, T. kod str. 80.

24) Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 39a na str. 71.

25) Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 40 na str. 72.

26) Landsberger, o. c. sl. 18. na T. 8.

27) Rosenberg, Marc. Der Goldschmiede Merkzeichen, 2. Auflage, Frankfurt am Main, 1911, str. 799. br. 4921.

28) Rosenberg, o. c. str. 803 br. 4953, 4954 i 4955.

Sama knjiga, koja je sada odijeljena od korica, vrlo je oštećena. Ostaci papira unutar korica marmorirani su crno-bijelo-crveno. Rez je pozlaćen s izbockanim, crveno bojadisanim ornamentom. Početak teksta manjka, a prvi su listovi vrlo oštećeni i istrošeni. Knjiga je ukrašena sa nekoliko drvoreza. Na pr. vinjeta — kita cvijeća. Uz to su tintom ispisane neke bilješke i godina 1822. Na slijedećoj stranici ima više ispisanih bilješki s godinama 1728, (1)820 i (1)824. Slijedi čitava stranica u drvorezu: arhivolt, prekinut u sredini, nose dva jonska stupa na visokim podnožjima, lijevi ovijen lovorovim lišćem, a desni vinovom lozom. U sredini je u okviru duži naslov, a dolje u kartuši s anđeoskom glavicom kraći natpis. U prekinutom luku arhivolta je trokut iz kojega izbijaju zrake.

Veličina: 164/105/37 mm.

Na srebrnom štitu tore iz sinagoge u Eschwege (kod Mühlhausena), iz sredine XVIII stoljeća susrećemo također dva jednaka stupa na višim podnožjima, koji nose arhivolt.²⁹⁾

Motiv stupova ovijenih lozom nalazi se dosta često na vezivima: na zastorima tore iz sinagoge u Krumbachu iz 1727 god.³⁰⁾ u Židovskom muzeju u Pragu iz 1741 god.³¹⁾ i iz sinagoge u Mainzu iz 1782 god.³²⁾ te na štitovima tore, jednom u Židovskom muzeju u Pragu iz 1753 god.³³⁾ i drugom u Židovskom muzeju u Mainzu iz XVIII stoljeća.³⁴⁾

Lovorove vijence pored jonskoga stupa vidimo na nadgrobnom spomeniku groblja u Amsterdamu iz 1693 god.³⁵⁾, a anđeoske glavice na drugom spomeniku istog groblja iz 1716 god.³⁶⁾

Ovakve molitvenike za sve blagdane, u bogatom uvezu, dobio je kao vjenčani dar mladoženja, zajedno sa molitvenim ogrtačem talitom. Na pločicu, koja je u našem slučaju prazna, urezivalo se ime i prezime mladoženje.

Tekst na velikom drvorezu molitvenika kazuje da je štampan u Amsterdamu, u tiskari „Šlomon Ben Josef Props u petoj godini iza Rašijejevog pisanja”. Prema rukom zabilježenom najstarijem datumu u molitveniku knjiga je štampana prije 1728 god., a stilška uporedba drvoreza naročito sa ukrasima nadgrobnih spomenika u Amsterdamu govori za još ranije datiranje, za konac XVII ili početak XVIII stoljeća.

GARNITURA ZA CEREMONIJU OBREZIVANJA (inv. br. 2094).

1. Nož vrlo tanke i naokolo naoštrene oštrice od čelika, koja se lagano suzuje prema zaobljenom vrhu. Srebrni držak ovalnog presjeka lagano se proširuje prema kraju. Na vrhu drška je srebrna kuglica, okružena s osam listića od filigrana. Na dnu drška, uz oštricu, također je osam listića od filigrana, na koje se nastavlja mala puna gravirana palmeta s jedne strane, dok je s druge odlomljena, a preko drška filigranska mreža u pojasevima sa polukružnim završecima, visine 18 mm.

Veličina: čitava dužina 194 mm, oštrica 106 mm, držak 88 mm.

²⁹⁾ Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 17 na str. 23.

³⁰⁾ Landsberger, o. c. sl. 7 na T. 4.

³¹⁾ Volavkova, o. c. sl. 26 i str. 25.

³²⁾ Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 26 na str. 44.

³³⁾ Volavkova, o. c. sl. 31.

³⁴⁾ Landsberger, o. c. sl. 53 na str. 21.

³⁵⁾ Cohn-Wiener, o. c. sl. 144 na str. 217.

³⁶⁾ Cohn-Wiener, o. c. sl. 145 na str. 218.

2. *Sprava za izvlačenje preputija* od srebrnog lima. U gornjem je dijelu u okviru oblika preokrenutog srca palmeta, rađena na proboj sa ugraviranim konturama listova. Donji je dio dvokrak sa proširenim okruglim krajevima. Na jednom su kraku punce: znak grada Bratislave iz 1832 god. i kontrolno slovo N, a na drugom majstorski znak SM.

Veličina: visina 70 mm, najveća širina 46 mm.

3. *Kutija* drvena, duguljasta, na jednom kraju šira i trolisna, a na drugom uža. Prevučena je smeđom prešanom kožom s utisnutim pozlaćenim rubom sastavljenim od točkica, te isto takvom viticom u sredini poklopca. Zatvara se sa dvije mjeđene kuke. Iznutra je obložena tamnozelenim baršunom, a poklopac zelenim, vrlo oštećenim taftom.

Veličina: dužina 205 mm, najveća širina 50 mm, debljina 20 mm.

Darovao Dr Adolf Holzer iz Samobora.

Oblik noža isti je kao kod raskošnog primjerka s drškom od jantara i pozlaćenim srebrnim ornamentima iz nekadašnjeg Židovskog muzeja u Berlinu.³⁷⁾ Jedino je ovaj po propisu dvosjekli sa naglašenim (kosinama³⁸⁾, dok je naš sasvim tanak i gladak. Kuglica na vrhu često je od crvenog kamena, dok je u našem primjerku jednostavnija, srebrna.

Filigran je omiljena tehnika kod izrade predmeta židovskog kulta. Naročito su raskošni primjerci: ukrasi tore-rimmon, jedan s likom lava na vrhu iz Židovskog muzeja u Kijevu³⁹⁾, drugi, sasvim sličan, u Židovskom muzeju u Pragu iz prve polovine XVIII stoljeća⁴⁰⁾, zatim spremica za megilu u Židovskom muzeju u Berlinu iz XVIII stoljeća⁴¹⁾ i amulet u obliku broša.⁴²⁾

Motiv palmete susrećemo više puta i u različitim razdobljima, jer je palma jedna od omiljenih biljki Židova. Nalazimo je na prijestolju sinagoge na Delosu iz II stoljeća⁴³⁾ kao i na jednostavnom češlju u Židovskom muzeju u Pragu iz 1768 god.⁴⁴⁾ i na već opisanoj menori iz XVIII stoljeća.⁴⁵⁾

Na nožu nema, nažalost, nikakvog zlatarskog znaka, no kako on čini garnituru sa spravom za izvlačenje preputija, možemo se u utvrđivanju porijekla i vremena postanka donekle osloniti na znakove na spravi. To su: znak podgrađa Bratislave (Pozsony — Vartelek, Pressburg — Schlossgrund) sa godinom 1832 i kontrolno slovo N, koje potvrđuje istu godinu.⁴⁵⁾ Tamošnji zlatari nisu bili članovi zlatarskog ceha grada Bratislave i pojedinci su vrlo teško primani u članstvo. Ipak su stavljali znakove na svoje radove od 1803 god. nadalje.⁴⁶⁾

37) Landsberger, o. c. sl. 36 na T. 15.

38) Landsberger, o. c. str. 27.

39) Wischnitzer-Bernstein, o. c. sl. 66 na str. 111.

40) Volavkova, o. c. sl. 32 i str. 18 i 25.

41) Landsberger, o. c. sl. 27 na T. 10.

42) Landsberger, o. c. sl. 34 na T. 14.

43) Cohn-Wiener, o. c. sl. 67 na str. 110.

44) Volavkova, o. c. sl. 11.

45) Kőszeghy, Elemen, Magyarországi ötvösjegyek... (Meisterzeichen der Goldschmiede Ungarns vom Mittelalter bis 1867), s. 1, 1936, str. 308 br. 1829. — znak iz god. 1831 i br. 1845. — kontrolno slovo M za god. 1831.

46) Kőszeghy, o. c. str. 304—307.

BOČICA ZA TEKUČINU ILI PRAH KOJI SE UPOTREBLJAVA KOD CEREMONIJE OBREZIVANJA (inv. br. 2095).

Tikvica kruškolikog oblika, boje duhana. Vrat je nepravilno savijen ustranu. Oko otvora nalaze se četiri malena razgranata gravirana metalna listića. Zatvara se s dva metalna čepa na vijak, jednim širim za punjenje, u kome je drugi uža za sipanje.

Veličina: visina 104 mm, najveća širina 45 mm.

Darovao Dr Adolf Holzer iz Samobora.

Na bočici nema nikakvih znakova, pa nije moguće tačno utvrditi ni porijeklo ni doba. Jednostavni ornament i obrada metalnog dijela stilski upućuju na sredinu XIX stoljeća.⁴⁷⁾

---

⁴⁷⁾ Zahvaljujem Dr Ivanu Bachu za podatke o zlatarskim znakovima i Dr Moricu Ozimu za tumačenje molitvenika.

Predmete je snimio Ivica Buzjak iz Fotoslužbe Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Negativi su vlasništvo Fototeke Povijesnog muzeja Hrvatske.